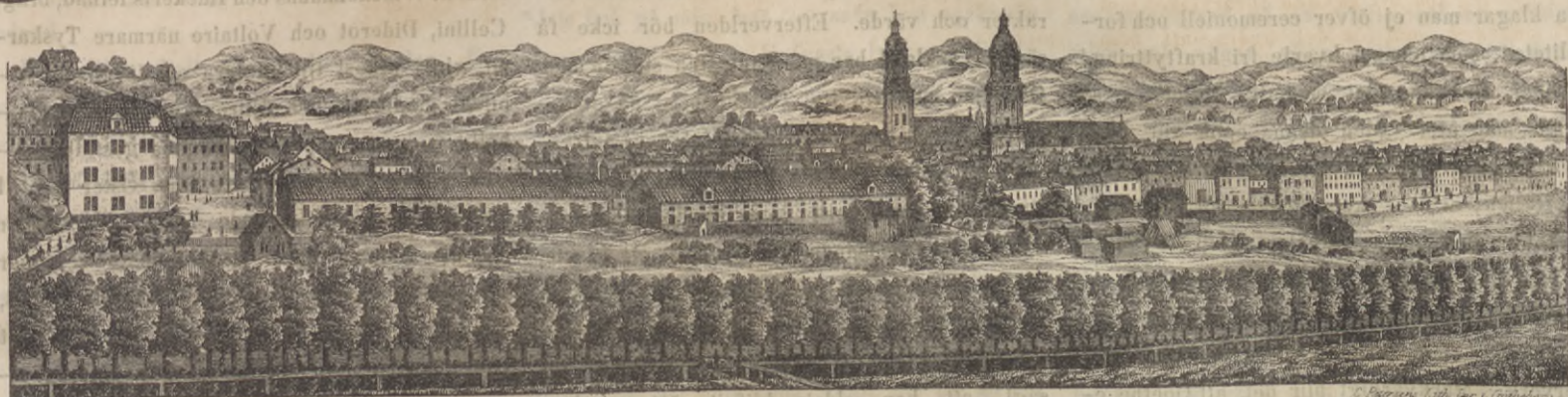

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Illustrerad Söndagsmagasin.

N:o 15.) Utkommer hvarje Söndag kl. 7 f. m. **Gotheborg d. 7 Okt. 1849.** Pris för ½ år 2: 24 B.co. (III årgången)

Johan Wolfgang von Goethe.

(Ur "Ny Plutarch.")

Goethe! — hvilken värld af föreställningar öppnar sig icke för oss, när vi nämna detta namn! det är icke en människas lif, som det betecknar, — det är en hel tid, en bildningsepok, den vi sjelfve tillhöra. Ett sådant helt låter sig icke fattas inom ramen af några blad, och sin lefnad har Goethe sjelf bäst beskrifvit; oss blir alltså blott en förnygrad teckning i få karakteristiska drag möjlig.

Denne seklets underbare man (såsom en Fransk skriftställare kallar honom) föddes i Frankfurt am Main den 28 Aug. 1749, och uppväxte i förhållanden, sådana ett välordnad borgerligt hushåll i en liflig handelsstad medför. Fadrens allvarsamma, redbara, nästan till det pedantiska gränsande karakter, modrens poetiska och derjemte praktiska lynne, som tog världen med lätt sinne, förenade sig hos sonen till ett lyckligt helt. Dertill kom en sund kraftig organisation, behag och värdighet i skick och utseende, de

mångfaldigaste anlag, och de skönaste tillfällena att tidigt bilda och öfva dem, slutligen de första offentliga stegens öfverensstämmelse med det, hvad just tiden behöfde och ville, samt en snillrik furstes värdering, — och så uppstod en företeelse, sådan världen ännu ej

Johan Wolfgang von Goethe.

sett: "Det var" — säger en själfull Britt — "liksom hade slump, snillegäfvor och bemödanden träffat aftal att dana en karakter af högsta ordningen." Och öfverskåda vi Goethes väsende och verksamhet i det hela, så är det kanske mindre hans serskilda förmögenheter storhet, än allas harmoni, som gör honom så ojemförlig. Hans uppträdande såsom skald inföll på en tid af oro och brytning i Tyskland, om hvilken det är svårt att bestämma, huruvida hon mer hidragit till hans, än han till hennes jäsning och utveckling. Så mycket är visst, att sedan han i Leipzig börjat sina juridiska studier och lagt en fast grund till redbar odling, och sedan han fulländat den i Strassburg, der Natur och Shakespeare blefvo hans valspråk, — gjorde hans "Götz von Berlichingen" och "Werther" ett intryck på hela Tyskland, sådant man ditintills aldrig erfart De träffade lifvet och det närvarande. Arfprinsen af Weimar, eldig för allt stort och skönt, såg Werther författare, — och bjöd honom, när han anträd regeringen, till sitt hof. Här danades nu den till hälften berömda, till

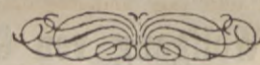
hälften illa utropade snille-epok, om hvilken så mycket är skrivet och uppdiktadt. Huru ofta klagar man ej öfver ceremonieell och formaliteter, som hämma hvarje fri kraftyttring! Inträder en gång det motsatta fallet, — så klagar man åter. Men denna epok var blott en öfvergång. Goethe gjorde 1786 en resa till Italien, och — kom förändrad, men ändå åter densamma, tillbaka. Han hade blifvit klar för sig sjelf. Jäsningen var öfverstånden; i Grekernas kännedom renades hans sträfvan, — han skapade mästerverk på mästerverk. Märkvärdigt blir det, att Goethe, ehuru i all sin tid högt ärad, likväl, ju renare och ljusare hans inre framträdde, destomindre fann det stormande bifall hos mängden, som hans första, dunkla, lidelsefulla utbrott hade uppväckt. Den allmännaste och varaktigaste entusiasm framkallade hans "Faust", — som just inföll mellan den dunkla orons och medvetandets period. Här synes den poetiska verkningens rätta sfer vara. Längre fram delade sig publiken för Goethe i afgudiska dyrkare och motståndare, af hvilka de förre troligen skadade honom mer än de senare. Emellertid uppsteg han äfven i det yttre lifvet från den ena värdighetsgraden till den andra. Han syntes vid sin furstes sida, öfver hvilken han förmådde allt, såsom en välgörande genius, och föga förträffligt skedde, som icke Goethe föranledt eller fulländat. Men också icke blott hans furste — alla de store på jorden täflade, att bevisa honom sin värdering. Han steg till minister, erhöi af Alexander Newsky-orden, af Napoleon Hederslegionens storkors, och hundradetals utmärkelser af hvarje slag. Så åtnöt han, på det inre liksom på det yttre lifvets höjd, äfven af naturen med kärlek omhulad och vårdad, en åt blott få beskärd kedja af välsignade år, i rastlös men angenäm verksamhet. Under senare hälften af sin lefnad vände han sig från den poetiska skapelsen mer till den vetenskapliga betraktelsen, — och midt ur historiens och naturens allvarliga studier kallade honom dödens stilla genius från en värld, hvars verkningsskretsar voro för denne ande för trånga.

Goethe dog den 22 Mars 1832. Omätliga äro de verkningar, som från honom utgingo, ojemförligt var intrycket af hans personlighet. En värdighet utan anspråk, en osökt höghet, en af humor förmildrad kärleksfull storhet låg i hela hans väsendes uttryck, som verkade outsägligt. På det mest träffande sätt betecknar honom måhända en tysk skalds ord, som, kommande från honom, sade: "Jag var inför honom till mods, liksom inför en, den der på en gång är min konung och min fader."

Det är biografens pligt, att rätta villfarelser, som utbredt sig om en sådan mans karakter och värde. Efterverlden bör icke få säga: Tyskland har misskänt sina största män. Ofta har man tillvitit Goethe brist på deltagande för statens och mensklighetens intressen; ett sådant tillmäle bortdunstar vid något studium af hans verk; huru kunde det menskliga blifva fremmande för en själ, ett hjerta, sådant som detta? man förstod icke det visa återhåll, den stilla, men stora lärdom som låg i hans tystnad om dylika ämnen. Man har sagt, att han aldrig blifvit rätt populär; när var det verkligt stora populärt? Man har förebrått honom stolthet, — emedan han icke hälsade för broder och omfamnade hvarje liten skald och härmad filosof, som kom till Weimar. Man har ändtligen såsom skald jemfört honom, till hans skada, med Schiller. Utan att nämna, det ingen i världen djupare insåg och lifligare kände Goethes storhet, än Schiller, som först genom honom blef upplyst om sig sjelf, torde, hvad vi hafva att säga om Goethe såsom skriftställare, äfven göra detta för oss tydligt.

Att analysera hans verk, dem hela Europa, ja den bildade världen känner, är här icke stället. Men följande torde vara tillräckligt. Man bedömer Goethe ganska ensidigt, ja alldeles orätt, när man blott uppfattar honom såsom skald. Poesien var blott en del af hans väsende och bemödanden. Dessa tillhörde världen, lifvet, vetenskapen, i det stora och hela. Hans lefnad betecknar en hel tids bildningsgång, och hans verk måste icke betraktas, likt andra skalders, blott i och för sig, utan såsom fragmenter af hans biografi, den de, sammantagne, framställa. De uttrycka bildningsgrader. Derföre är redan i hans poetiska arbeten den mångsidighet, som icke har sin like i skaldekonstens värld, det mest frappanta. Poëmerna, som, från den högsta flygt till det mest lekande skämt, anslå människobröstets alla strängar, den med natursanning och djup känsla tecknade Werther, den liffulla Wilhelm Meister, de djupt sedliga Valfrändskaperne, de filosofiska Vandringsären, de intagande små Berättelserna, den trohertade Berlichingen, den stort och tragiskt tänkta Egmont, den efter lifvet målade Clavigo, den rena, höga Iphigenia, den haltfulle Tasso, den gigantiske Faust, den fina Eugenie, den psykologiska Lustspelaren, de lätta Operetterna, de innerliga Syskonen, den högt poetiska Pandora, den homeriska Achilleis, Herrmann med sin Tyska karakter, den satiriske Reinecke, den treflige Divan, — äro produkter af ena hand! densamma, som i "Propyleerne" rest ett tempel,

åt den bildande konsten, — densamma, som tecknat Winckelmanns och Hackerts lefnad, bragt Cellini, Diderot och Voltaire närmare Tyskarnes, gjort utkast till en lära om färgerna, utbildat växternas och djurens morfologi, fasthållit molnens, upplifvat bergens gestalter, — som genom sin trollkraft fört Öster — till Vesterlandet, och lefvande förmått fornäldern med den senaste nutid. I alla dessa regioner trängde den väldige anden till innersta djupet, och det betecknar honom, att han öfverallt, sjelf fullkomligen införlifvad med ämnet, uttalade gätans lösningsord. Det var Goethe, — och tiden har så föga ilat honom i förväg, att fastmer ännu många åldrar skola förrinna i evighetens haf, innan tiden blir tillräckligt mogen att fullt begripa honom.

Olga.

(Forts. fr. föreg. Nr.)

Hafva quinnorna en gång af hjértats grund fattat ett beslut, så utföra de ock detsamma, med en kraft och ihärdighet, som vittnar om stor sjelfbeherskning. Härutinnan stå de visst ej efter männerna.

Olga, hvilken det felades blott ett steg för att blifva en modern Lais, hade plötsligt blifvit en hjeltinna i dygd. Hvarje fäfang och obetydlig tanke dog i hennes själ, och hela hennes tillvaro helgades nu åt tankan på Boris. Hon tänkte sig honom närvarande, öppnade för honom sitt hjerta. "Du har lemnat mig," sade hon; "du hade rätt dertill. Jag vågar ej hoppas din återkomst, men önsknings för ditt lugn vågar jag hysa, och aldrig skola de slockna i min själ. Glöm din maka, när minnet af henne oroar dig. Var lycklig, hvarest du ock mände vara. Jag skall endast sysselsättas med erinringen af din kärlek, och Gud skall stärka mig, så att jag ej dukar under för sorgen. Jag vill lefva, på det att ett troget hjerta må finnas quar för dig, utan att du vet det. Kanske säger dig en aning min ånger och min kärlek, kanske hviskar en medlidsam skyddsande i örat: Boris, vandra ej ensamt genom lifvet! Du öppnar då dina ögon, och i aflägsset fjerran, långt bort i den dunkla natten, skådar du, såsom bakom ett moln, din sörjande Olga, hvars hjerta och tanka följa dig öfverallt. Kanske . . . dock jag skulle önska, hvad jag ej vågar hoppas . . . Nej, jag vill, jag måste älska dig utan hopp."

Smånigom förlorade hennes smärta sin bitterhet och förvandlades i ett mildt, svärmodigt bekymmer. Hvarje dygdig känsla beled-

sagas af glädje, sjelfva ångrens tårar hafva sitt behag; ja, ångren är dygdens morgonrodnad.

Dock Olga skall snart blifva moder. En ny känsla skall bestormma henne. Skall hon deröfver fröjda eller bedröfva sig? En tid bortåt var hon ej i stånd att göra räkenskap för sina känslor. Jag skall snart blifva moder, sade hon till sig sjelf, men ej en faders ljufva leende skall mottaga mitt barn vid dess födelse, inga fröjdetårar skola falla på dig, oskyldiga varelse. Faderlös är du född. Det första föremål, som dina ögon se, skall vara en bild af smärtan. Dock ske himmelens vilja! Ånyo känner jag pligter, att lefva och lida. Så var mig då välkommet, dyra barn, mitt hjerta skall fördubbla sin ömhet mot dig. För din skull vill jag undertrycka min klagan. Dina första blickar skall ej se några tårar. Blott en moders kärlek skall vänta på dig, och med din födelses stund begynnar för henne ett nytt lif.

Ifrån denna stund tänkte hon ej på något annat än att värdigt bereda sig på sina förestående pligter. Böcker i uppfostringsläran voro nu hennes enda läsning, och den rigtiga känsla, som i quinnans hjerta leder säkrare än förnuftet, lärde henne att af alla systemer utvälja det bästa. "Jag var ingen god maka, sade hon suckande till sig sjelf; jag vill då åtminstone vara en god moder och såsom sådan bemöda mig, att genom troget uppfyllande af alla mina pligter, godtgöra alla de fel, som jag begått som maka, så vidt ske kan."

Hon räknade dagarne, stunderna, älskade sitt barn redan förut och slösade på detsamma de vackraste, ömmaste namn.

Ändtligen födde hon en son, som förenade fadrens och modrens drag. Snart glömde hon för de ljufva rörelserna af ljuf, helig fröjd, som fyllde hennes själ, hvarje bekymmer. Hon kunde ej taga ögonen ifrån sitt barn. Allt, allt, som omgaf henne hade en gladare, en mera leende färg. För kort tid sedan hade hon knappast vågat lemna sitt ram, af fruktan att få se föremål, som kunde gifva näring åt hennes bekymmer, påminna henne om hennes förhållande. Trädens susande, sorlet af en bäck förökade hennes svärmodighet; foglarnes sång förvånade hennes öra och hjerta. Nu var allt annorlunda. Hvilken glädje, att, på sina armar i det fria, vagga det kära barnet! Solen sken gladare, då den återstrålade från hennes sons kinder, grenarne böjde sig, för att helsa hennes dyra barn; i bäckens sorl förnam hon smekande ord; foglarna söngo endast för hennes son, fjärilerna vaggade sig för hans skull å blommorna; med ett ord, *hja er moder.*

Det enda, som störde hennes lycka, var tanken på Boris, olycklig genom henne. — "Jag fick på min lott — sade hon suckande för sig sjelf — den ljufvaste lyckan. Glädjetårar fylla mina ögon; men han — sörjande och öfvergifven vandrar han i ett vidt, glädjelöst fjärran. Ack måtte en engel hviska i hans öra hans makas återgång till dygden! Ja, jag vågar säga, ånyo är jag honom värd; men ack, han vet det ej: på lastens bana ser han mig, håller mig för en fiende till dygd och ära . . . Ack, komme han blott tillbaka på ett ögonblick, blott för att se sin son! Skulle han då kunna säga att jag ej är värd en sådan skatt? Kunde han beröfva mig den? Ack blott för att trösta honom, ville jag gerna sjelf försaka trösten; för att veta honom lycklig, ville jag med glädje, afsäga mig all egen lycka."

Emellertid växte barnet och utvecklade sig, såsom en blomma vid morgondagen. Det började gå på gräsplanen, att stamma sin moders namn, att smeka henne, att aftorka de tårar, som stundom fugtade hennes ögon.

(Slut härnäst.)

Sachsiska Schweiz.

(Se N:o 4—5.)

Landtpartier.

Vägen från stora vinterberget till "Kuhstall" förer genom en härlig skog, igenom hvars öppningar man har mer än en skön utsigt till de jättelikaste bergspartier, bland andra till en framskjutande klippa, der en hjort år 1558 ursinnigt anföll kurfursten August, som lyckligt nedlade densamma; nu för tiden står här en paviljong, som erinar om detta jagtåfventyr. Under vägen gifves äfven präktiga echo, och det lönar gerna mödan att sätta sina lungor något litet i rörelse, alldestund återskallet tydligen upprepar fyra- och femstafviga ord. En Wienare, berättar förarne, har till och med uppleft det sällsynta fallet, att då han ropade: Windischgrätz, har echot svarat: Blodhund. På en med afsatser försedd klippremna hinner man till Kuhstall (fähus), den största hålan i Sachsen, som går, 100 fot lång, 18 fot hög och 16 fot bred, genom berget och på andra sidan sluttar så tvärbrant ner emot Habichts dalen, att man har måst, medelst ledstänger, förebygga faran af att nedstörta. Den sig i det inre utvidgande hålan har många klyftor; de till en del med dörrar försedda klyftorna begagnas till kök och källare, en klyfta tjenar till orche-

ster, der världens "holdseliges Töchterlein" mycket förtjusande sjunger och spelar harpa, ackompanjerad af en violin och en gitarr, eller ock någon gång spelar upp till dans, om sällskapet känner sig nog talrikt för att öppna en *bal champêtre*. Under kriget gömde man boskopen här, hvaraf hålan har fått sitt namn; det finnes ännu spår efter att den varit tidigare bebodd och befastad. En derinvid liggande mindre håla heter barnsången och doppfunten, bredvid hvilken man kommer in uti en klyfta, som medelst med konst inhuggna och lagda steg förer upp till en de härligaste utsigter, som sachsiska Schweiz har att uppvisa. Genom en annan, likaledes med steg försedd klyfta, stiger man ned till en plats der det finnes ett skönt echo och en rysligt skön blick ner i Habichts dalen; deremot är utsigten till Affen-, Bären-, Falken-, Lilien- och Schrammstein förtjusande. Från "Kegelstein" skall man i trettioåriga kriget hafva predikat; vid tvenne hålor, "Schneiderloch" och "Paffenloch," har sägen knutit två mycket möjliga tilldragelser, hvaraf den sednare ännu stadfästes af Paffenklyftan: Presten i Lichtenhain skall nämligen hafva flygtat till Paffenloch för Hussiterna, men blifvit upptäckt och nedstörtad i Paffenklyftan. Kriget har dessutom graserat här, och icke endast Hussiterna, utan äfven Kroaterna hafva mördat och bränt i nejden, år 1632; år 1637 plundrade här de med Sachsen förbundna Österrikarne under Hatzfeld, och först året 1643 vände inneväranne tillbaka till sina nedbrända byar, sedan man tills dess hållit gudstjenst i "Kuhstall." En sann njutning är det att från Kuhstall se solens upp- och nedgång; det är också derföre vid densamma nordliga ingång sörjdt för den resandes behof, medelst ett godt värds-hus.

Genom Minths dalen och på venstra stranden af Kirnitsch kommer man in i Lichtenhain dalen, hvarest denna öfver grottan, "ihåliga stenen" kallad, nedstörtande bäck bildar ett vattenfall, som medelst konst blifver starkare, idet man uppdämnar vattnet. Icke långt derifrån ligger Haidequarnen, något längre bort Dietrichsdalen, derpå följer Kirnitschberget med Kirnitschhorn, under det man ser Vindeltrappan, Kroatenschluckt och Höllengrund o. s. v. Från Ostrauquarnen kommer man till stentrappan, den mörka trädgården, och snart befinner man sig i den lilla staden Schandau, som vi redan hafva omtalat på vår Elbefart. Öfver staden och Kirnitsch-dalen, reser sig Schlossberget, något nordligare Lilienstein, gent emot Königstein, till hvilket en färja förer.

Vägen till vårt nästa parti förer oss till "Branden," en bergslätt, som har sitt namn af en skogsbrand. Detta ställe har en härlig utsigt. Derifrån går vägen längs med en forrellbäck Lredvid kungsvägen, men snart tager den af till venster, jämli- gen brant uppåt och vi måste klättra, förrän vi hinna de konstgjorda stegen, som föra till platån. Här som öfverallt är sörjdt för lifsmedel och nödtorft, och vid sidan af de and- ligen gå de lekamligen hand i hand. Ut-

sigten från Branden är en af behagligaste i hela sachsiska Schweiz och skiljer sig vä- sentligen från de flesta andra, som utmärka sig mera genom vild skönhet, än verkligt be- hag. Öfverraskande verkar utsigten öfver detta landskap, då man ser det genom glas af åtskilliga färger, och man känner sig lika- som försatt till en död ödemark, på ett af den glödande solen belyst berg, i ett vinter- landskap, allt efter- som man ser ige- nom gult, rött eller blått glas. Men också här saknar man en stor vatten- yta och endast skog, berg, äng och åker- fält afvexla bro- kigt med hvarandra. Genom en skuggig björkskog hunno vi till den lilla staden Hohenstein, med om- kring 1000 innevä- nare, öfver hvilken slottet höjer sig. Från baksidan af slottet njuter man en härlig utsigt till Zinnwalde, Himmel- reich o. s. v. I Au- gust den Starkes björnträdgård blefvo de sista björnarne dödade först 1756. Man besöker också här Köhlergärtchen och Klettenburg, der den förmenta guld-

Schandau.

makaren, friherre von Klettenburg, satt fän- gen, förrän han på Königstein miste sitt huf- yud, likaså hölls grefvinnan Cosel, den beryk- tade August den Starkes älskarinna, här in- spärrad.

Genom en härlig dal, hvars medelpunkt bildas af en smaragdgrön äng med en liten bäck, medan höjderna rundt omkring äro betäckta med barrskogar, ur hvilka på ena sidan Ho-

sten och nedstörtar öfver Amselloch. Amsel- dalen med sina ofantligt stora, rundt omkring lodrat sig höjande bergväggar, eller fast hel- dre bergpelare, hvilkas hufvuden krönas af gran och furuträn, som ensamma sväva i luften, är utan tvifvel en af de egendomliga- ste punkter i sachsiska Schweiz och skulle äfven, sitt vattenfall förutan, förtjena ett besök.

Kronan för hela sachsiska Schweiz bildar Basteien, som är höjd 680 fot öf- ver Elbes yta, och erbjuder utan tvifvel den vackraste utsigt i hela Tyskland. Gentemot, på den andra sidan Elbe, ligger Ober-Rathen, som, på en half mils afstånd från Lilien- stein, bildar en 340 fothögre spets, hvar- ifrån man har den härligaste utsigt, och der man ser den bre- da Elbestrommen slingra sig som ett silfverband. Mar- tertelle, Steinschleu- der, den nya bron och Neu-Rathens port äro alla förtjusande punkter, och Kana- peen eller den lilla Bastei erbjuder en så skön blick öfver Elbedalen, att knap- past en dylik finnes. (Forts.)

Kuhstall.

Tukthuset i Halle.

Fängelsereformer.

III.

(Forts. fr. föreg. Nr.)

Vi må nu pröfva, huru långt man hunnit genom de hittills gjorda bemödanderna i straffängelsereformen, i synnerhet genom de två amerikanska systemerna. Men förrän vi underkasta dessa tvänne systemer någon pröf-

ning i afseende på deras verkan på förbrytarens förbättring, hafva vi ännu, att med hänseende till försoningens ändamål, att anmärka, att dessa båda systemers stränghet, i synnerhet det tryckande i ensamt fängelse, blifvit mycket lofordadt af dess försvarare. I början var väl detta mera en estergift för den råa folkhopens mening, än en önskan att genom denna reform berede förbrytaren en

mildare behandling hvarpå i alla fall intet afseende kunne göras. Visserligen, den som så talar, den har ännu icke lärt att uppskatta människans högsta goda, friheten, kanhända ännu icke lärt att känna den, och det endast på grund deraf, att man alldrig har varit i saknad af friheten. Frihetens beröfvande är redan i och för sig tryckande nog. Den förträfflige och mångårige föreståndaren för

Fängelset i Reading.

fängelerna i Kaiserslautern, Obermaier, yttrar i sin, år 1835, utkomna "Anvisning till förbrytarnes bättring," att för den annars tygellösa förbrytaren, ej finnes något större qual, än att så väl i början som ofta under en längre tid, vara nödsakad att foga sig i ett återhållsamt och tvunget lefnadssätt uti en förbättringsanstalt. "Detta" säger han — "för att tillrättavisa sådana, som kanske kunna tro, att straffet icke har något värde och någon kraft utan jernklädning och iklädande af den brokiga fångdräkten." — Obermaier — för detta militär — är nu med regeringsråds titel sedan november månad 1842, föreståndare för tukthuset i München — beläget i förstaden Au — Kongliga stadsstyrelsen hade valt den rätta mannen, derigenom den icke såg på fackstudium, som Obermaier i en så hög grad besitter. Jag har uti mina verk "Om straffanstalter för onda förbrytare," Heilbronn 1841, skildrat Obermaiers verksamhet i Kaiserslautern, och är det mig nu ett nöje, att i Münchens tukthus se de intryck bekräftade, som Kaiserslauterns dengång gjorde på mig." Sedan tillträdet af hans tjänstebefattning har icke en enda fånge fått korporlig tillrättavising. Följderna af denna humana behandling äro tydligt gunstiga. Träder man in i huset, så finner man icke endast den största renlighet och ordning, utan äfven en fullkomlig förändring uti botgörarnes fysiologi. Tjufanletet, de råa minerna, den skyggt förslagna irrande blicken äro försvunna: Allvar och ett beskedligt, öppet förhållande visar sig i nästan alla ansikten. Obermaier lemnade de mest giltiga bevis uppå, huru olika mäktigt en af människokänedom och humant sinne ledd behandling, som ännu i den argaste förbrytaren ärar människan, verkar på fångens förderivade själ, och denna våldsamma stränghet, som fortfarande endast behandlar fången som en lurande fiende, den der icke längre har anspråk på aktning för sitt människovärde. Tillfredsställande visade sig husets förbättrade disciplin, knapt ett år efter dess införande, då, vid slutet af 1844, elden bröt ut i en sidobyggnad vid anstalten. Föreståndaren uppbadade genast 200 förbrytare till släckning. Bland dessa voro 2 jernklädda och 30 dömda till åtta och flera års tukthusstraff. Alla dessa fångar bildade nu en rad ned till den, på något afstånd förbiflytande, bäcken, och blefvo derigenom snart herrar öfver elden. Icke en enda af dem hade begagnat den gunstiga lägenheten, för att undkomma." Allt detta var möjligt utan införandet af det philadelfiska systemet.

I det vi nu öfvergå från pröfningen af det mycket berömda inflytandet af det amerikanska systemet på förbrytarnes förbättring, hafva vi att i korthet angifva det mål, som skall ernås genom bättringsförsöken. Förtröstan på Gud och arbetsamhet äro de två mäktiga

grundpelarne i människolifvet. Den som kan bedja och arbeta, går icke under. Lär förbrytaren att förtrösta på Gud och arbeta, och du kan utan fruktan återgifva honom åt samhället; han har förbättrats. Och må vi pröfva, huruvida amerikanska fängelsesystemen understödja dessa bemödanden eller icke.

Tysthetssystemet skall man mindre kunna berömma såsom åstadkommande ett sådant inflytande i afseende på förbättringen. Det erfordras dessutom till dess vidmakthållande en så barbarisk och ovillkorlig stränghet, att hvarje godt intryck af denna konstmässiga afsondring af fångarne just derigenom återtillintetgöres. "Tystheten" — heter det i en god och intressant hällen uppsats öfver vansinnet i fängelset, af en försvarare af det philadelfiska systemet — "tillsamman med människor, med hvilka man inom sig känner den naturliga böjelsen att utbyta sina ideer och uttrycka sina känslor, är det största moraliska tvång, som antingen bringar till öfverträdelse afförbudet eller till förtviflan, ja till och med till vansinne, Tystheten vid Auburnska systemet tryggar icke mot vansinne medelst kamraternas närvaro, utan befordrar det fast mera, då böjelsen till att tala här hvarje ögonblick blifver retad, oausedt, att detsamma måste utöfvas med stränghet och omöjligt kan ske utan straff, hvilket till disciplinens vidmakthållande så sparsamt som möjligt borde användas i ett fångelse, om man icke vill framkalla liknöjdhet mot fångeselagarne, mot hedren och mot sjelfva straffet, hvilken liknöjdhet äfven de flesta gröfre förbrytare hafva visat i fängelset, hvarföre ock de, under sitt första häktande oftare straffade, så mycket säkrare komma in för andra och tredje gången."

Annorlunda förhåller det sig, åtminstone i detta afseende, med afsöndring i celler — cellsystemet —, änskönt äfven detta medel berömmes mera, än det förtjenar. Man berömmar det derföre, att det gör det djupaste och varaktigaste intryck till bättring på förbrytaren, i det han öfverlemnas till estertanka, och förtager honom all lägenhet till förströelse, hvilket själasörjarens bemödanden för det mesta understödjer.

Det vore origtigt att vilja förneka ensamhetens stora inverkan på människans själ och sinnelag; det är här endast fråga om att fästa uppmärksamheten vid de många modifikationerna, som denna allmänna sats är underkastad i sina enskildheter; ty hos enskilda individer beror det mycket på ensamhetens varaktighet, då man vill bedöma om densamma skall verka fördelaktigt eller icke. G. Combe, i sin erfarenhet öfver de nordamerikanska fängelserna, säger om det ensamma fängelsesystemet, att dessa i allmänhet höjer fångens mottaglighet för moraliska och religiösa intryck genom nerv- och muskelsystemets förslappning, men att han, genom utsträckning af

denna förhoppning till dagen för hans frihet, återgifves åt samhället med förminskade muskel-, nerv- och själskrafter, och således äfven med ökad retlighet och förminskad kraft att motstå det onda. Detta är också mycket naturligt. Till den önskade sjelfgranskningen fordras en viss andelig fond och öfning i att tänka. Den menskliga anden, isynnerhet hos mindre bildadt folk, hvilka icke äro så vana vid en sträng och följdrik estertanka, har icke här den spänstighet, att den en längre tid under ensamheten med nytta kan sysselsätta honom med sig sjelf; de naturliga följderna äro dödlig ledsnad, sinnesslöhet, raseri, när man icke gifver honom något arbete. Får han deremot arbete uti en ensamma cell, så är det ännu mindre att af honom vänta någon granskning af sig sjelf, ty ju mindre andlig fond som finnes, desto mera skall fången fästa sig vid arbetet, för att deruti finna förströelse.

Helt annorlunda är deremot verkan af endast delvis ensamhet, vare sig i det regelmässiga uppreparandet af ensamheten för natten i sofcellen eller som disciplin-straffmedel; ty här komma just de goda verkningarne af ensamheten, som i enskilda fall icke kunna uttala sig, att på det starkaste framträda, då den förlamande verkan, som framalstras af tidens längd, aflägsnas; i synnerhet verkar ensamheten under sömnen ytterst välgörande på sinnet, som om natten, då det ej bemärkes af någon människa, är mest böjdt till förbindelse med Gud.

Härvid torde man dock icke lemna utan afseende, att ensamhetscellerna i och för sig icke verka någon förbättring, utan äro endast att betrakta såsom förberedelse till förbrytarens sinnesstämning, och att de, såsom sådana kunna begagnas till hans förbättring, likasom jordens plöjning, innan säden nedlägges i densamma. Göres emellertid intet vidare, så blifver hans inre dödt, ja ofta lemnadt till pris åt förtviflan eller hämnd.

Har förbrytarens sinne blifvit mottagligt för förbättrande intryck, så kunna först bemödanderna begynna att gifva desamma en sedlig hållning, i det man bemödar sig att bibringa honom en religiös verldsåskådning, äfvensom den högre betydelsen af den så nödvändiga hägen för arbetet. Men båda krönas endast i sådana fall med framgång, när det är möjligt för anstaltens tjänstemän, att närmare lära känna individualiteten af hvarje särskild förbrytare.

På hvilket sätt förmår nu ensamhetssystemet att understödja dessa bemödanden? Hvad det beträffar att lära känna fångarne, så skall detta, änskönt försvararne af ensamt fångelse påstå motsatsen, nästan aldrig kunna ernås vid detta system. Enhvar kan ju här sjelf döma. En människas karakter lär man ju endast känna genom mångsidig beröring med densamma.

Men beröringarna kunne icke vara mångsidiga, när människan icke kan röra sig mångsidigt. Ju större tvång det åläggas henne, i tal, görande eller låtande, men i synnerhet i omgånge med sina likar, desto mindre låter det sig utröna, huru den människan är. En människa som året igenom sitter i en cell, och endast en gång i veckan ser föreståndaren, presten o. s. v. och utom dessa och tjänstemännen aldrig kommer i beröring med någon, längtar efter meddelande, och skall visst visa sig vänlig mot de personer, som komma till henne, skall läfva allt godt, isynnerhet inför presten, för att få denna att oftare komma åter och underhålla henne. Om hans förderfvade böjelser, vrede, rofgrighet, hämnd o. s. v., hafva försvagats eller om de hafva mera rotfastat sig, hvem kan afgöra det? Förbrytaren har ju icke haft något tillfälle till att lägga antingen det ena eller det andra i dagen, och just därför, att en dygd eller bortläggandet af en böjelse aldrig är möjlig utan öfning, men öfning uti de flesta fall är åstadkomlig blott uti en fri rörelse, så är en i cellen följande förbättring blott sällan att lita på. Människan, som skall utbildas för friheten, måste ock befluna sig i en viss grad af frihet. Dertill fordras i synnerhet sammanlefnaden med sina likar och en åtminstone ej fullkomligt inskränkt rörelse bland desamma. När därför några skriftställare förklarade sig öfverraskade af den djupa och allvarsamma vändning, som de fångnes tänkesätt hade antagit i de philadelfiska fångelserna, är detta lika så oantagligt, som menageriägarens påstående, att hyänan är tämd, för det hon vid sin herres inträdande, kröker sig inom burens galler och lägger sig för hans fötter.

Således har ensamhetsfängelset äfven det stora felet, att det försvagar prestens och föreståndarens bästa bemödande genom splittringar.

Låt oss betrakta detta i afseende på upplifvandet af ett sedligt och religiöst sinne. Detta sinne skall näras medelst omgånge, i samtal med föreståndaren, presten, läraren o. s. v. medelst undervisning och gudaktiga förrättningar. Tänk oss nu en anstalt med 3—400 fångar. Presten, om han ock endast ville använda en quart timma för hvar och en, skulle dock endast kunna besöka 30—40 fångar. Alltså vore endast hertill 10 prester erforderliga och dermed blefve dock icke mer än en quart timma om dagen vunnit till ändamålet, att genom samtal med förbrytarna försöka deras förbättring. Af fångelseföreståndaren kan detta dessutom icke väntas, då han icke skulle kunna uppfylla sina öfriga åligganden, om han dagligen skulle besöka fångarne, så önskansvärdt det än vore, då fångarne annars äro allt för mycket gifna till pris åt den lägre tjänstpersonalen, som enligt vanligheten äfven är obildad, och hvilken väl

med en viss värdighet och militärisk hållning kan imponera på ett antal af gemensamt arbetande fångar, men som i intet fall är i stånd till att afpassa sitt behandlingssätt efter hvarje fånges särskilda individualitet och sinnesstämning. — Och till och med om det vore möjligt för presterna och föreståndarna att besöka samtliga fångarne, hvilka tröttande intryck måste detta icke efterlemna hos dem. Antaga vi t. ex., att hvarje förbrytare borde åtnjuta den heliga nattvarden två gånger om året, så måste presten öfver hufvud meddela denna två gånger om dagen, hvilket ganska säkert skulle göra det upphöjda i hans sinnesstämning alldeles omöjlig och den uppbyggliga måltiden skulle för honom blifva en mekanik. Väl bör uppmärksamheten i ensamhetscellerna mest vara rigtad på det man lär eller rekommenderar till läsning; men de blotta kunskapsnamnen, i synnerhet i religionens sanningar, förbättra i och för sig icke. Som religiositet, likasom hvarje konst och handverk, förvärfvas mera genom handling och öfning, än genom bara läsning, så gifver till det första samlifvet långt mera anledning.

Det gynnande inflytandet af gemensamma uppbyggelsesstunder eller fångarnes samtal i rummen berömma många huspredikanter. Jag vill endast lemna ett exempel på prestens i fångelset i Düsseldorf, W. Schmidt, verksamhet under förloppet af 3 månader.

”Innesluten med de fångne visade han dem med kärlek och allvar vägen till deras räddning och syndens följd, hade öfverseende med många oartigheter och bespottelser, som många i början tilläto sig, men visste äfven flera gånger att slå de djervva smådarne med ord, så att dessa gifvos till pris åt de andras löje och besegran. Derjemte var han icke påträngande, utan uteblef en längre tid från sådana, som visade hårdnackad förhärdelse, angaf endast de aldragrovaste excesser för styrelsen, sökte till och med att visa de motsträfvinga all slags välvillighet, och banade sig genom yttre hjälpkällor väg till deras hjertan. Följden af denna verksamhet visade sig snart. I många rum förändrade sig stämningen påfallande till något bättre; stojet och svordomarne togo af, lugn och flit togo till. Begäret efter religiöst underhåll tog så till, att de, hvilka förut drifvit gäck med prestens ankomst, nu med otålighet väntade derpå.”

(Stut härnäst.)

Den qvinliga Patriot.

Bland dem, som afrättades i Kolumbia (i Södra Amerika) under skräcktiden, skall hos detta lands innevänare länge ihågkommas den olycklige Donna Appollinaria Zalabariata, bekant under namnet Pola, hvilken, dömd till döden af Zamano, sköts tillika med sin fästman. Hon var en ung dam af god familj.

Pola utmärkte sig genom sin skönhet och bildning. Enthusiastiskt tillgifven patrioternas sak, åtog hon sig den fåfänga uppgiften att hemligen underrätta Bolivar om den royalistiska armeens styrka och operationsplaner. Detaljerna af dessa meddelanden sökte hon insamla af spanska offiserarne sjelfva och detta i aftonsällskaperna hos henne sjelf. Många militärer besökte nämligen hennes hus, för att hänryckas af hennes konversation och sång. Af dessa offiserare, som hos en så ung kvinna omöjligt kunde ana några farliga planer, underrättade hon sig, likasom konversationsvis, om de olika regimenterna. Under det hon inhämtade underrättelsen öfver deras frånvarande kamrater, fann hon medel att utforska hvarest förposterna vore utställda. Hon lät genom tillförlitliga bud de inhändigade notiserna komma till Bolivar, men olyckligtvis uppsnappades ett af hennes bref och budet upptäckte henne af fruktan för döden. Hon ställdes genast för krigsrätt och dömdes tillika med sin fästman till döden, oaktadt bevis ej funnos för handen, att den sednare var med henne i någon slags komplott. De höllos före afrättningen 12 timmar i fångelse, och till och med detta korta uppskof skulle ej beviljats, om ej Zamano hållit för viktigt att om möjligt upptäcka några medskyldiga. För att vinna detta, lemnade man intet medel oförsökt, för att förmå henne till bekännelse. Sålunda hotades hon å ena sidan af sin bigtfader med evigt straff, om hon förtege någonting för honom; å andra sidan gafs utsigt till benådning och belöning, om hon ville nppgifva, hvilka som vore medskyldiga. Hon nekade emellertid bestämdt, att hon indragit någon med i komplotten, utom budet, som var fångat. De båda älskande utfördes följande dagen, sammanbundna med tåg och omgifna utaf soldater. När den afdelning grenadierer som vore kommenderade att verkställa afrättningen, var uppställd och skulle lägga an, lofvades henne ännu en gång pardon, under de förut bestämda villkoren. Utan att visa ett tecken till fruktan, förklarade hon ännu en gång, att, om hon verkligen visste några medbrottsliga, skulle hon förakta att rädda sitt lif genom att angifva dem. Då hon märkte att fästmannen vacklade, besvor hon honom, att om han verkligen älskade henne, han då skulle visa med sin död, att han vore värdig henne. Presterna drogo sig nu tillbaka och soldaterna gjorde sig färdiga att skjuta. Då förskräcktes hon för första gången och utropade: ”I hafven då mod att döda en kvinna?” Derpå betäckte hon sitt ansigte med ett kläde. Tecken gafs och i samma ögonblick störtade båda till marken, genomborrade af 30 kulor.

Buddhistisk tempel i China.

Man ser i många trakter af China ett stort antal buddhistiska tempel, de flesta stora, och som det synes väl underhållna. Många bland desamma äro vidsträckt territorier i sitt grannskap och hafva flera större tempel, som

bero af dem. Alla tempel, små och stora, ligga i ganska romantiska trakter, emellan kullar och dalar. Hvad som i Europa är tecken till granskapet af en välmående godsegare, är i China tecken till närheten af ett buddhistiskt tempel. När den trötte resanden, som flera timmar varit utsatt för de brinnande solstrålarne, slutligen får se en hög, präktig byggnad, på afstånd sticka fram mellan träden på någon kulle, kan han vara försäkrad, att det är ett buddhistiskt tempel, hvares prester gästfritt och vänskapligt mottaga honom. Pu-to, eller den heliga ön, är en af de östligaste öarne i archipelagen Tschusan och synes i denna delen af China vara medelpunkten för buddhismen. Ön har ej mer än fem eller sex mil i omkrets och, ehuru backig, är hon dock i dalarne och längs utmed kullens sluttningar försedd med sköna träd, särskildt i granskapet af de talrika templen. Då den blott ligger några timmars väg från Tschusan, besöktes den under sista kriget af många offiserare, som alla häurycktes af den herrliga vegetationen.

Jag beslöt en morgon besöka denna ö och anlände dit i sjelfva soluppgången. Vi landade, gingo öfver en kulle och togo sedan en väg, som förde oss till en skön, romantisk trakt. Här fanns huvudgruppen af tempel, och då vi fingo denna i sigte, trodde vi oss träffa en stad af stor utsträckning. När vi kommo närmare, spändes vår uppmärksamhet på det högsta. Framför oss låg en stor konstgjord dam, betäckt med breda, gröna blad och af ljusröda och hvita blommor af Nelumboplantan, som hos Chineserna står i hög aktning. En rikt utsirad brygga förde

Goethes staty i Frankfurt a. M. af Ludvig Schwanthaler.

öfver denna dam till klostret. Templen eller salarne, der gudabilderna voro uppställda, voro ofantligt stora, bilderna till en del 30—40 fot höga, af träd eller lera och rikt förgyllda. Ett mindre, lägre tempel innehöll några förträffliga bronsbilder. En annan grupp af tempel ligger två engelska mil åt öster, nära intill hafsstranden. Vi inträdde genom ett slags triumfbåge. Här beslöto vi att stanna under vårt vistande på ön och bringade, med öfversta prestens tillåtelse, vårt bagage till ett af templen. Följande dagen besökte vi andra punkten af ön, som utom de stora templen har 60 å 70 mindre, som äro bygda på kullens sidor och hvartdera försedd med tre å fyra prester, som alla stå under en öfversteprest, som bor i granskapet af ett af de största templen. Till och med på spetsen af den högsta kullen, 15—1600 fot öfver hafvets yta, sågo vi tempel af en ansenlig storlek. Stentrappor förde från sjöstranden upp till dessa tempel. På halfva vägen ungelär är en plats, der den trötte pilgrimen kan sätta sig, hvila ut och uppfriska sig af det friska vatten, som framströmmar från en klippa vid sidan af trappan. Från det öfversta templet på Puto, har man ej någon präktig utsigt. Man ser vilda berg, upptornade öfver hvarandra, förlora sig i molnen. Hundradetals öar, till en del fruktbara, till en del klippiga och hala, ligga strödda öfver hafsytan. När vi blickade utåt öarne, syntes oss vattnet gult och tjockt; åt öster deremot hade den djupa oceanen sin vanliga blå färg, och man kunde till och med tydligt märka gränsen mellan det gula och blå vattnet.